

POZITYVIOJI IR NEGATYVIOJI TIKROVĖS TEMATIZACIJA. ŠLIOGERIS IR BAUDRILLARD'AS*

Mantautas Ruzas ir Marius P. Šaulauskas

Vilniaus universiteto

Filosofijos istorijos ir logikos katedra

Universiteto g. 9/1, LT-01510 Vilnius

Tel. (8 5) 266 7617

El. paštas: ruzveltas@gmail.com

marius.saulauskas@fsf.vu.lt

Straipsnis skirtas Arvydo Šliogerio filosofijos ontologinių nuostatų tyrimui, jame analizuojamos ir lyginamos Šliogerio ir Baudrillard'o tikrovės ontologinio statuso traktuotės. Šliogerio filosofijoje tikrovės ontologinis statusas tematizuojamas parodant ir tai, kas yra, ir tai, kas nėra tikrovė. Baudrillard'as tikrovės ontologinį statusą įvardija negatyviai tematizuodamas tik tai, kas nėra tikrovė. Šliogerio filosofija yra grindžiama paradoksalia ontologine prielaida, jog metadiskursyvinė tikrovė funkcionuoja kaip galutinis neredukuojamas referentas, kuris savo ruožtu traktuojamas kaip juslinė substancija (Esmas). Tačiau pati juslinė substancija, nors ir būdama pamatiniu principu, įgalinančiu prasmingumą, pati negali būti adekvačiai įvardyta ex definitio, nes ji iš principo esti neredukuojama į jokią prasminį darinį ir juo labiau į prasminę sistemą. Baudrillard'o filosofija grindžiama semiologiniu reduktyvizmu, t. y. prielaida, kad prasminės nuorodos į metadiskursyvinę tikrovę yra autoreferentiški simboliniai konstruktai (simuliakrai), todėl bet koks bandymas ir apčiuopti tikrovę, ir apibrėžti ją pozityviai tesukuria negatyvų efektą, t. y. spontanišką ir neišvengiamą kitų autoreferentiškų simbolių konstruktų gamybą.

Pagrindiniai žodžiai: Tikrovė, simuliakras, Baudrillard'as, Šliogeris, ontologija.

Vakarų filosofinių tradicijų įtakų požiūriu Arvydo Šliogerio filosofijos raidoje skirtingi du etapai. Pirmajame etape (*Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas*, 1985; *Daiktas ir menas*, 1988; *Būtis ir pasaulis*, 1990; *Transcendencijos tyla*, 1996) Šliogerio filosofija formavosi veikiamą egzistencinės-hermeneutinės (heidegeriškosios) fenomenologijos, o antrasis etapas (*Niekio vardai*, 1997; *Alfa ir Omega*, 1999; *Niekis ir Esmas*, 2005) sietinas su postmoderniosios, ypač Jeano Baudrillard'o, filosofijos

receptija. Šiame straipsnyje analizuojami antrojo Šliogerio filosofijos etapo darbai, gretinant juos su vėlyvaisiais Baudrillard'o tekstais (nors aptariamoji ontologinė nuostata iš esmės išlaikė savo pavidalą abiejuose Šliogerio filosofijos raidos tarpsniuose). Ir Šliogerio, ir Baudrillard'o filosofijoje tikrovės ontologinio statuso klausimas – ašinis, lemiantis svarbiausiųjų nuostatų turinį ir jų argumentacijos *raison d'être*. Ir būtent betarpiška, juslinė ir sykiu estetizuota to, kas iš tiesų yra tikra ir tikrai esti,

* Straipsnis parengtas pranešimo, skaityto Lietuvos filosofų draugijos ir Vilniaus universiteto rengtoje konferencijoje „Filosofija Lietuvoje ir Lietuvos filosofija“ (2010 m. gegužės 7 d., Vilnius), pagrindu.

pagava yra pamatinis Šliogerio filosofijos principas, teigiantis ne epistemologijos, o ontologijos pirmumą.

Baudrillard'o „tikrovės praradimo“ naratyvas ir tikrovės samprata

Baudrillard'o metaforiškai aprašytas „tikrovės praradimas“ arba „tikrovės nužudymas“, žymintis transformatyvius istorinius lūžius (perėjimą nuo Atgimimo epochos į industrinę revoliuciją, modernybę, ir nuo modernybės prie postindustrializmo, arba postmodernybės), yra tradiciškai interpretuojamas kaip filosofo „skundas“ dėl regresuojančio ir galutinai prarandamo *representacinio-metanaratyvinio* diskurso, kurį keičia autoreferentiškų ženklų sistemos, tepagrįstos binarinio kodo principu. Paradigminiai tokios interpretacijos atvejai: *inter alia* Deano ir Juliet Flower MacCannellų bei Saros Schoonmaker straipsniai, kuriuose teigiama, kad Baudrillard'o „tikrovės praradimo“ išvalgą „palaiko neįsisąmoninta nostalgija tam tikros rūšies naiviajam pozityvizmui – prielaidai, kad žmonija kažkada gyveno „objektyvioje realybėje“ (D. and J.F. MacCannell 1993: 131). Ir taip pat Baudrillard'o ištara: „argumentas – kad realybė yra pakeista kodu – grįstas prieštaringa epistemologine prielaida, numatančia, jog filosofas gali suprasti ir aprašyti tokią realybę“ (Schoonmaker 1994: 185–186).

Tačiau ar iš tiesų Baudrillard'o sukurtas „tikrovės praradimo“ ir „hipertikrovės įsigalėjimo“ naratyvas postuluoja objektyvios reprezentacinės žiūros praradimą? Akivaizdu, kad tokių MacCannellų ir

Schoonmaker interpretacijų atsiradimui suteikia dingstį paties Baudrillard'o analitinės precizikos stokojančios semiologinės vizijos, atskleidžiančios „šėtonišką *simulacrum, simulation, implosion* ir *hyper-realybės* šėlsmą“ (Šaulauskas 1997: 3). Tačiau tokio pobūdžio interpretacijos yra neigtinos – jos klaidingai presuponuoja, jog esą Baudrillard'as, „neišsivadodamas“ iš modernistinės filosofijos tradicijos, toliau konstruoja dualistinę ontologiją, t. y. principinę skirtį tarp objektyviosios tikrovės ir vien tik tariamo simuliakro. Tariama, kad simuliakras, kaip jį apibrėžia Baudrillard'as, yra tikrovę iškreiptai atspindinti, paslepianti arba pakeičianti (priklausomai nuo simuliakro stadijos) simbolinė reprezentacija. Ir nors pripažįstama, kad kalbėdamas apie postmodernybę kaip trečiojo ar ketvirtojo laipsnio autoreferentiškų simuliakrų totalizmo laikotarpį Baudrillard'as sykiu postuluoja objektyvaus reprezentacinio diskurso praradimą, jis, anot kritikų, tokiu būdu esą netiesiogiai išsitaria, kad toks reprezentacinis diskursas „kažkada buvo galimas“. Todėl Baudrillard'o filosofija susiduria su to paties pobūdžio kritika kaip ir jo peikiama modernioji filosofija – su kaltinimais reprezentacine-metanaratyve mąstymo maniera. Tačiau: ar išties modernioji dichotominė schema, verčianti objektyvią tikrovę simetrišku simuliakro antagonistu, Baudrillard'o filosofijai yra priskiriama pagrįstai?

Reikia iš karto tikslinti: Baudrillard'as nesiekia demaskuoti neadekvačiai tikrovę reprezentuojančių simuliakrų, o rekonstruoja pamatinius pokyčius subjekto patyrimą įtarpinančiame simboliniame (si-

muliakriniame) mediume. Baudrillard'ą domina ne klausimas, kokia tikrovė yra „iš tikrųjų“, o diskursyviųjų fenomenų sritis. Trijų simuliacijos tipų analizę, pirmą kartą pristatytą veikalė *Simboliniai mainai ir mirtis (L'Échange symbolique et la mort, 1976)*, Baudrillard'o filosofijos tyrėjas Paulas Hegarty prilygina Foucault *epistemų* raidos sampratai. Kaip ir Baudrillard'o simuliacijos teorijoje, Foucault parodo, kaip skirtingu istoriniu laikotarpiu kito mediacinės tikrovės patyrimo struktūros – Renesanso ir industrinės revoliucijos epochose vyravusias pretenzijas į reprezentacinius diskursus keitė poindustrinės epochos autoreferentiški diskursai, kai pats diskursas tapo tikrove ir *vice versa*. Tokį simuliacijos ir epistemų teorijų sugretinimą netiesiogiai patvirtina Baudrillard'o teiginys, jog „<...> istorinė iliuzija, kuri palaikė metafizinę tikrovės ir racionalumo konvergencijos įtampą, išsisklaidė: tikrovė tapo racionali“ (Baudrillard 1990: 71). Kitaip sakant, Baudrillard'as apskritai atmėta bet kokios objektyvistinės, nemedijuotos žiūros galimybę – jam bet kokia žiūra yra iliuzinė, simuliakrinė. Perfrazuojant Louis Althusserio teiginį, jog „ideologija neturi istorijos“ (Althusser 1970: 1), galima tarti, kad „simuliakras neturi istorijos“, tad šia prasme simuliakras yra amžinas tiek, kiek amžina yra sąmonė ir kalba. Baudrillard'ui simuliakras yra aistorinis fenomenas, o pokyčiai (simuliakrų stadijų raida), kad ir kokie radikalūs būtų, vyksta vien formaliu lygmeniu. 2004 metais publikuotame veikalė *Blogio klasta ar skaidrumo paktas (Le pacte de lucidité ou L'intelligence du mal)*, kurį pats Baudrillard'as laiko sintetinančiu iki šio veikalo per paskutinius

dvidešimt metų pasirodžiusius darbus¹, rašoma: „kai aš sakau, kad tikrovė išnyko, turiu omenyje, kad ji išnyko ne fiziškai, o metafiziškai. Tikrovė egzistuoja, tačiau jos principas yra prarastas (Baudrillard 2005: 18).

Garsioji Baudrillard'o ištara, kad „teritorija nebeina pirma žemėlapiu“ (Baudrillard 2002: 7) nereiškia, kad tam tikru istoriniu tarpsniu tikrovės „topografija“ galėjo būti objektyviai reprezentuota conceptualiųjų „žemėlapių“. Žemėlapis, net ir einantis pirmiau teritorijos, Baudrillard'o suprantamas tik kaip arbitralus kvazireprezentacinis žiūros tinklas, kuris gali būti palygintas su Wittgensteino pateiktu pavyzdžiu: „6.341. Pavyzdžiui, Newtono mechanika suteikia pasaulio aprašymui vieningą formą. Įsivaizduokime baltą plokštumą su netaisyklingomis juodomis dėmėmis. Dabar sakome: kad ir koks dėl to susidarytų vaizdas, visuomet galiu priartėti prie jo aprašymo, uždengęs plokštumą pakankamai smulkių kvadratų tinklu ir apie kiekvieną kvadratą pasakydamas, kad jis yra baltas ar juodas. Tokiu būdu aš suteikčiau plokštumoms vieningą formą“. Tačiau toks tinklas yra tik sutartinis, nes galima panaudoti ir kitų geometrinių figūrų principu sudarytus tinklus – „skirtingus tinklus atitinka skirtingos pasaulio aprašymo sistemos“ (Vitgenšteinas 1995: 106).

Taigi „tikrovės praradimo“ naratyvas nereiškia, jog „tikrovė buvo prarasta“ dėl neteisingos reprezentacijos schematiz-

¹ *Les Stratégies fatales* (1983), *La Gauche divine* (1985), *L'Autre par lui-même* (1987), *La Transparence du mal* (1990), *L'Illusion de la fin ou la grève des événements* (1992), *Le Crime parfait* (1995) *Amérique* (1997), *L'Échange impossible* (1999), *L'Esprit du terrorisme* (2002), *Pataphysique* (2002).

mų – bet kokia žiūra Baudrillard’ui yra antropomorfinis *Weltanschauung*. „Tikrovės praradimu“ Baudrillard’as žymi postmodernų būvį, kurį filosofas aprašo kaip fundamentalų istorinį lūžį įvykus radikaliems pokyčiams mediacinėse subjekto patyrimo struktūrose, kurių pagrindiniai lėmėjai tapo *mass media* ir šiuolaikinis technologijos mokslas. Šiuo atveju klaidinga kalbėti net apie iliuzinę ar simbolinę medijų ir tikrovės dichotomiją. Baudrillard’o teigimu, „reprodukcija žengia pirmą produkcijos, genetinis modelis – pirmą visų galimų kūnų. Vietų apvertimą lemia technologijų proveržis, technologijų, kurias Benjaminas, atsižvelgdamas į pačius pragaištingiausius jų padarinius, jau apibūdino kaip totalinį medijų, <...> tai gigantiškas protezas, kontroliuojantis identiškų objektų ir vaizdų, kurie *niekuo* nebesiskiria vienas nuo kito, generavimą“ (Baudrillard 2002: 118–119).

Kalbant apie Baudrillard’o vartojamą tikrovės sąvoką galima remtis Rexo Butlerio pateiktu apibrėžimu, kuriame teigiama, kad Baudrillard’as vartoja dvi skirtingas šios sąvokos reikšmes: pirmą, tikrovė yra tai, ką pateikia kokia nors konceptualioji sistema, ir, antra, tikrovė yra bet kurios sistemos absoliuti riba (Butler 1999: 17). Pirmoji tikrovės sąvokos reikšmė Baudrillard’o filosofijoje aptariama suvokiant tikrovę kaip ikipostmodernistinį pasaulėvaizdį. Kaip teigia Baudrillard’as, „tikrovė yra koncepcija ar principas ir su tuo principu susijusi ištisa vertybių sistema“ ir dabar tas principas esą galutinai prarastas (Baudrillard 2000: 63). Dėl antrosios Butlerio pateiktos reikšmės situacija keblėnė, nes tiesioginių ir aiškių teiginių apie

tikrovę kaip sistemos ribą Baudrillard’o tekstuose nėra. Galima tik nuspėti, kad čia turima omenyje kita dažnai Baudrillardo tekstuose vartojama sąvoka – *nežmogiškumas* (*inhuman, inhumanity*), kuri vartojama kaip *tikrovės* sąvokos sinonimas bei *imanencijos* antonimas. Tačiau vėlgi – *nežmogiškumo* sąvoką Baudrillard’as vartoja nespécifikuotai, apsiribodamas abstrakčiais teiginiais, jog, „patekę į virtualų pasaulį, mes judame anapus susvetimėjimo, į radikalią pašalinimo būseną – Kito, bet kokio kitoniškumo, svetimumo ar negatyvumo“ (Baudrillard 2000: 66). Detaliau šio „nežmogiškojo Kito“ Baudrillard’as netematizuoja.

Šliogerio tikrovės samprata ir Baudrillard’o filosofijos recepcija

Daugelį Baudrillard’o aprašytų mediacinių tikrovės patyrimo struktūrų transformacijos aspektų galima atpažinti vėlyvojoje Šliogerio filosofijoje. Atskaitos taškas yra 1997 metais publikuotas veikalas *Niekio vardai*, kuriame Šliogeris pirmą kartą savo tekstuose mini Baudrillard’ą² ir pradeda vartoti *tikrovės, simuliakrų, simuliacijos, kodo, hologramos* sąvokas. *Niekio Varduose* dar tik punktyriškai nužymėta tikrovės „problematika“ yra išsamiai išplėtotą vėlesniuose veikaluose – *Alfa ir omega* bei *Niekis ir esmas*. Tačiau sąvokai *tikrovė* Šliogeris dar *Niekio varduose* nukala sinonimiškas *Esmo* ir *Juslinės Trascendencijos* sąvokas, kurios tampa esminėmis vėlesniuose tekstuose. Kaip

² Veikale *Niekio vardai* Šliogeris Baudrillard’ą cituoja tik vieną kartą (p. 163) ir dedikuoja jam knygos skyrių *Telehominoido sapnai* (p. 139–160).

sinonimą *tikrovės* sąvokai Šliogeris taip pat vartoja jau minėtą *nežmogiškumo* filosofiją.

Šliogerio tikrovės samprata sąlyginai atitinka Baudrillard'o tikrovės kaip bet kokios prasminės sistemos ribos sampratą, tačiau Šliogerio filosofijoje yra svarbus teorinis elementas, skiriantis šias pozicijas. Pamatinis paradoksas, kuris galioja Šliogerio tikrovės sampratai, yra toks: tikrovė yra priešais akis tiesiogine žodžio prasme, tačiau bet koks bandymas pozityviai (katafatiškai) apibrėžti tiesiogiai regimą tikrovę žlunga. Šiuo atveju Šliogerio filosofinei laikysenai galima pritaikyti skirtį tarp *akivaizdumo* ir *prasmės*. Kitaip sakant, tikrovė yra akivaizdi (duota betarpiškai ir besąlygiškai), bet kartu tikrovė negali būti redukuojama į kokią nors reikšminę ar prasminę sistemą.

Šliogerio filosofijoje tikrovė nuosekliai mąstoma kaip ikidiskursyvus juslinis substratas – Esmas, arba Juslinė Transcendencija, egzistuojanti nepriklausomai nuo mūsų pažinimo: „Esmas yra juslinė transcendencija, o šios transcendencijos akivaizdumo vieta yra esmuo – *štai šitas* daiktas kaip visiškai neperregimas absoliučiai Kito jauslumo atomas“ (Šliogeris 1997: 223). Taigi Esmas Šliogerio filosofijoje traktuojamas kaip „absolūtus nežmogiškumas“, centrinė negalimybė, aplink kurią struktūruojami visi prasmės tinklai. Kiekvienas supratimo veiksmas yra tikrovės subjektyvizacija arba, Šliogerio žodžiais tariant, tikrovės falsifikacija: „Suprasdami mes sunaikiname daiktą, paprasčiausiai paverčiame jį aksiologinių ar egologinių „sąmonės duomenų“ rinkiniu“ (Šliogeris 2005a: 38).

Regimantas Tamošaitis³ Šliogerio filosofiją įvardija kaip idealistinio ontologinio dualizmo inversiją: „daikto būtis yra absoliuti tikrovė, tuo tarpu idėja ar mąstymas savaime yra tuščios sąvokos“ (Tamošaitis 2000: 220). Pratepdami šią Tamošaičio išvalgą galėtume sakyti, kad Šliogeris savo filosofija oponuoja tiek moderniajai, tiek postmoderniajai filosofijos tradicijoms, o tiksliau – abiejų šių tradicijų požiūriui į kalbos reiškinio ir tikrovės santykį. Čia tarp modernybės ir postmodernybės Šliogeris deda lygybės ženklą suvokdamas jas kaip idealistines arba, Šliogerio žodžiais, orientuotas į antjuslumą filosofines laikysenas. Pats jauslumas kaip *an sich* nei vienoje, nei kitoje tradicijoje nepatenka į tiesioginio apmąstymo centrą, bet yra visada peržengiamas, transcenduojamas⁴. Kitaip sakant, tikrovei yra dirbtinai priskiriami kalbiniai

³ Mokslo darbuose, skirtuose Šliogerio filosofijai, tikrovės problema nebuvo nagrinėjama *in concreto*, tik prabėgiui. Išskirtinas R. Tamošaičio straipsnis (Tamošaitis 2000) bei A. Dainio ir N. Kardelio recenzijos (Dainys 1999, Kardelis 2006), kuriose Šliogerio filosofijos pobūdis įvardijamas kaip kalbos ir tikrovės dualizmas. Kituose mokslo darbuose esama dar penkių kitokių Šliogerio filosofijos pobūdžio vertinimų. Šliogerio filosofija apibrėžiama kaip ontoantropologinis nihilizmas (Šerpytė 2008), negatyvusis kultūros kriticizmas (Mažeikis 2008), sisteminė eseistika, grįsta moderniosios filosofijos sistematikos ir postmoderniosios eseistikos sinteze (Baranova 2006), „organicistinė“ filosofijos istoriografija (Kabelka, 2006) bei kraštutinė meno kūrinio ontologizacija meno filosofijoje (Rastenis 1989, Rubavičius 1997, Andriūškevičius 1989). Visos čia paminėtos Šliogerio filosofijos pobūdžio apibrėžtys grįstos jo filosofijos lyginimu su egzistencine ir postmoderniaja filosofija.

⁴ Anot Šliogerio, juslinė tikrovė nepatenka ir į vadinamosios empirinės filosofijos apmąstymo akiratį, nes empirinę filosofiją domina ne *juslinė tikrovė savaime*, o efektyvus šios tikrovės užvaldymo (pažinimo) būdo – matematinio-eksperimentinio metodo – sukūrimas.

konstruktai, neva reprezentuojantys metafizinę tikrovės *par excellence* statusą, „ar tai būtų <...> Platono Eidai, ar Aristotelio Grynosios formos, ar Descartes'o Substancija, ar Leibnizo Monados, ar Kanto Daiktas savaimė, ar Hegelio Dvasia, <...>, ar Heideggerio Būtis, ar Derrida *Differance*, <...>, ar Levino Veidas“. Visus šiuos metafizinius vaizdinius vienijantis bruožas, anot Šliogerio, „yra radikalus antjusbumas, traktuojamas arba negatyviai, arba pozityviai, <...> [bet] perskyra tėra tik verbalinė“ (Šliogeris 2005a: 182).

Šiame kontekste pravarti metafizinei filosofijai oponuojanti ir tarsi Šliogerio antiidealistinėms intencijoms atliepanti Derrida dekonstruktyvistinė nuostata bei jo garsusis teiginys, tapęs postmodernizmo filosofijos moto – „anapus teksto nėra nieko“. Tačiau tokia metafizikos inversija pati yra metafizinė *par excellence*. Teiginys „anapus teksto nėra nieko“ priskirtinas metanaratyvinių teiginių kategorijai. Tai liudija ir S. Žižeko argumentas, jog „<...> pozicija, iš kurios dekonstruktyvistas teigia, kad nėra jokios metakalbos, kad nėra viena kalbinė išraiška preciziškai nereiškia to, ką siekė išreikšti, ir kad kalbinės raiškos procesas visada paneigia ištariamus teiginius, kaip sykis ir yra *metalingvistinė pozicija* gryniausia ir pačia radikaliausia forma“ (Žižek 1989: 154–155).

Tad, Šliogerio filosofijos akimis, tiek moderniosios (traktuojančios tekstą kaip tikrovės reprezentaciją), tiek ir postmoderniosios (traktuojančios tikrovę kaip tekstą) filosofijos pozicijos universalizuoja kalbą suteikdamos jai ontologinį statusą, kitaip tariant, jos abi redukuoja tikrovę į prasmines struktūras. Anot Šliogerio, abiejų pozi-

cijų tikrovės naratyvuose kalba suvokiama kaip referentiškas (moderniosios filosofijos atveju) arba autoreferentiškas (postmoderniosios filosofijos atveju) tikrovės Ekranas, tačiau ir vienu, ir kitu atveju šis Ekranas postuluojamas kaip niekada ir niekur nepašalinama mediacinė struktūra, kaip tikrovės antipodas – net jei ir priimtume prielaidą, kad įmanoma objektyvi reprezentacinė sistema, bet kuriuo atveju išliks skirtis tarp reprezentuojančios sistemos ir reprezentuojamos tikrovės. Šliogeris atkreipia dėmesį į, atrodytų, elementarią, tačiau į abiejų tradicijų žiūros akiratį nepatekusią arba jose tik periferiškai minimą aplinkybę, kad pati mediacinė struktūra, arba, tiksliau, kalba, ir yra patiriama niekaip kitaip kaip tik *jusliškai*. Šiuo atveju nėra esminio skirtumo, kaip viena ar kita tradicija aiškina *kalbą*, esminga tai, kad antjuslinė kalba yra *contradictio in adjec-to*. Kalbos ženklai visų pirma duoti kaip signifikantų serijos (kaip grafemos ir fonemos), kitaip sakant, visų pirma jusliškai: „Net matematinė vaizduotė, operuojanti abstrakčiausiais vaizdiniais, neturinčiais jusbumo ekvivalento ir išreiškiančiais grynuosius santykius, vis dėlto turi reikalo su skaitmenimis ir raidėmis, vadinasi, su minimaliais vaizdiniais, kuriuose vis dar išlieka jusbumo pėdsakai ir apibrėžtumas, lemiantis tai, kad matematikos terpėje turime reikalą su esiniais, o ne su Nieku“ (Šliogeris 2005a: 149). Todėl net ir tarę, kad egzistuoja antjuslinės prasmės, signifikatai, turėsime pripažinti, kad jos yra negalimos be juslinių signifikantų. O štai signifikantas galimas ir be signifikato, pavyzdžiui, kaip pirmą kartą regima grafema ar girdima fonema. Pirmiausia susiduria-

ma su materialiu patiriamu paviršiumi ir tik paskui atliekami prasminių projekcijų veiksmi. Šliogerio teigimu, „paviršiaus neįmanoma pažinti ir net suprasti, bet neįmanoma jo nematyti, nes visa, kas kaip nors „yra“, yra paviršius“ (Šliogeris 2005b: 454).

Taip Šliogerio filosofijoje savitai sprendžiama mediuomo ir tikrovės ontologinės skirties problema parodant, kad tokia skirtis tampa negaliojanti, nes pats mediuomas pirmiausia duotas jausliškai, t. y. kaip tikrovė. Negalioja Šliogerio filosofijoje ir bodrijariška tikrovės, virtusios totaliniu mediuumu, samprata. Šliogerio kontrargumentas Baudrillard'ui, teigiančiam tikrovės absorbciją simuliakrinėse sistemose, yra toks: simuliakras, suvokiamas kaip medicininė struktūra, yra tepatiriamas jausliškai, nesvarbu, kas tai būtų – atvaizdas, kopija, genetinė formulė ir pan. Šliogerio filosofijoje antjuslinis mediuomas suvokiamas kaip fikcija, todėl, skirtingai nei Baudrillard'o filosofijoje, simuliakrą galima traktuoti ne kaip tikrovės pakaitalą, bet kaip tikrovės dalį, sykiu pripažįstant simuliakrų skirtumus pagal jų intensyvumo laipsnį ir kokybines charakteristikas – visas kalbines struktūras Šliogeris priskiria kvazijuslumo kategorijai. Todėl, nepaisant svarbių skirtumų nuo Baudrillard'o koncepcijos, Šliogeris taip pat plėtoja apokaliptinius „tikrovės praradimo“ naratyvus, kalbėdamas apie „katastrofišką kalbos (simuliakrų) daugėjimą“ ir kartu didėjančią patyrimo anesteziją. Ir nors šiuo atveju galima kalbėti apie akivaizdų vėlyvosios Šliogerio filosofijos ir Baudrillard'o filosofijos panašumą, tačiau tai labiau galioja stilistiniame, bet ne turinio lygmenyje.

Taigi, viena vertus, Šliogeris laikosi pamatinės postmoderniosios filosofijos prielaidos, kad bet kokia aukštesnė, metafizinė, tikrovė yra tik kalbinė fikcija ir egzistuoja tik kaip autoreferentiškas ženklas. Tačiau, antra vertus, Šliogerio filosofijoje pats jauslumas neredukuojamas į jokias prasmines sistemas, funkcionuodamas kaip nepaneigiama *akivaizdi* tikrovė. Todėl tokios sąvokos kaip *Esmas* ir *Juslinė Transcendencija* Šliogerio filosofijoje suvoktinės kaip referentinės ontologinės kategorijos – kaip pozityvios apodiktinės nuorodos į tikrovę. Šia prasme Šliogerio filosofija yra kur kas mažiau radikali negu Baudrillard'o – pastarajam tikrovė yra ne tik neredukuojama į jokią prasminę sistemą, bet ir nėra ir negali būti *akivaizdi*. Juk kiekvieną prasminę nuorodą Baudrillard'as laiko simuliakrine – ne kas kitas, o ženklas čia yra vienintelis ir galutinis referentas pats sau suteikdamas tokį referentiškumą. Kitaip sakant, signifikacija čia simuliuoja referenciją į tikrovę, o ne atvirkščiai – tikrovė nėra priežastinis signifikacijos *efektas*. Baudrillard'o teigimu, „referencijos sistema yra paties ženklo galios rezultatas“ (Baudrillard 1987: 47). Todėl tokios sąvokos kaip *Esmas* ir *Juslinė Transcendencija* Baudrillard'o koncepcijoje taip pat būtų suvokiamos kaip ženkilai, kurie patys sau savavališkai suteikia simuliakrinės referencijos alibi.

Tikrovės *akivaizdumo* kategorija dar labiau atskiria Baudrillard'o ir Šliogerio filosofijas. Skirtingai nei Šliogeris, Baudrillard'as teigia radikalų ir niekaip nepašalinamą tikrovės iliuziškumą. Net ir tarus, kad subjektas galėtų patirti idealią nesimuliakrinę būseną, tikrovė jam vis tiek netaptų *akivaizdi*: „Jeigu objektai eg-

zistuočių anapus mūsų, mes absoliučiai nieko negalėtumėm žinoti apie jų objektyvią realybę. Daiktai mums duoti tik per reprezentaciją. Tikėjimas, kad šios reprezentacijos ar percepcijos yra determinuotos išorinių objektų, yra dar viena reprezentacija“ (Baudrillard 2005: 39). Kad sustiprintų tikrovės iliuziškumo tezę, veikaluose *Vitalinė Illuzija (Vital Illusion*⁵, 2000) ir *Tobulas nusikaltimas (Le Crime parfait*, 1995) Baudrillard’as pasitelkia baigtinio šviesos greičio metaforą. Dėl baigtinio šviesos greičio tikrovė nėra *priešais akis*, bet esti kaip jau neegzistuojančios dalykų padėties „įrašas“, todėl esą neįmanomas joks tiesioginis patyrimas. Paradoksalu, tačiau būtent tokio tiesioginio patyrimo negalimybė ir yra pagrindinė patyrimo sąlyga. Baudrillard’o žodžiais, be „nepašalinamos distancijos“ ir „neįmanomo simultantiškumo“ tikrovės patyrimas taptų neįmanomas dėl absoliučios prezencijos (Baudrillard 1996: 52).

Išvados

Tikrovės problemos sprendimo paradoksalumą Šliogerio filosofijoje lemia dialektinis balansas tarp dviejų metodologinių priėgų – realizmo ir semiologinio reduktyviz-

mo. Tikrovė funkcionuoja kaip niekaip nepaneigiamas ir tiesiogiai patiriamas, todėl imanentinis juslinis paviršius, įvardytas ontologine filosofema *Esmas*. Tačiau kartu *Esmas* mąstomas ir kaip transcendentinis žyminy – kaip neredukuojamas tikrovės branduolys, egzistuojantis anapus bet kokio prasminio tinklo. Visos prasminės tikrovės redukcijos aiškinamos kaip antropomorfinės falsifikacijos, todėl prasminė sistema veikia ne *atviru* referentiniu, bet *uždaru* cirkuliariu principu, kai artikuliuotos prasmės nurodo ne tikrovę, o kitas prasmes. Todėl Šliogerio filosofijoje *tikrovės* filosofema suvokiama ir kaip pozityvi patirtinė duotis, ir kaip negatyvi tokios duoties įprasminimo apibrėžtis. O Baudrillard’o filosofijoje radikaliai eliminuotas bet koks ontologinis matas. Subjekto patirtis čia egzistuoja kaip simuliakrų, o ne kaip daiktų ar juslinių duočių patirtis. Baudrillard’as, priešingai nei Šliogeris, nuosekliai laikosi semiologinio reduktyvizmo principo, kad referentinė tikrovė tėra kalbinė fikcija, ženklo galios rezultatas, kurį generuoja ne daiktiškosios tikrovės patirtis, o kalbinių diferenciacijų žaismas. Todėl Šliogerio ir Baudrillard’o tikrovės sampratų panašumas yra stilistinis, o ne turininis.

⁵ Pirmoji šios knygos publikacija išėjo anglų kalba.

LITERATŪRA

Althusser, L. 1970. *Ideology and Ideological State Apparatuses*, in URL: <http://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm> [2010 01 06].

Andriuskevičius, A. 1989. Man patinka Arvydas Šliogeris, arba meno kūrinys yra vertybė, *Krantai*, nr. 11.

Baranova, J. 2006. Arvydas Šliogeris: „tarp“ filosofijos ir literatūros, in J. Baranova. *Filosofija ir literatūra: priešpriešos, paralelės, sankirtos*. Vilnius: Tyto alba.

Baudrillard, J. 1987. *The Evil Demon of Images*. Sydney: Power Institute of Fine Arts.

Baudrillard, J. 1990. *Fatal Strategies*. London: Semiotext(e)/Pluto Press.

- Baudrillard, J. 1996. *The Perfect Crime*. London; New York: Verso.
- Baudrillard, J. 2000. *The Vital Illusion*. New York: Columbia University Press.
- Baudrillard, J. 2002. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos.
- Baudrillard, J. 2005. *The Intelligence of Evil or the Lucidity Pact*. Oxford and New York: Berg.
- Butler, R. 1999. *Jean Baudrillard: the Defence of the Real*. London: Sage Publications.
- Dainys, A. 1999. Arvydas Šliogeris. Alfa ir Omega, *Žmogus ir žodis* t. 1, nr. 4.
- Hegarty, P. 2004. *Jean Baudrillard: Live Theory*. London; New York: Continuum.
- Kabelka, G. 2006. Arvydo Šliogerio filosofijos istorijos interpretacija. *Logos*, nr. 45.
- Kardelis, N. 2006. Tikėtinas mitas apie Niekį ir Esmą, *Athena*, nr. 1.
- MacCannel, D., MacCannel, J. 1993. Social Class in Postmodernity. Simulacrum or Return of the Real? in C. Rojek, B. S. Turner, (eds.). *Forget Baudrillard*. London and New York: Routledge.
- Mažeikis, G. 2008. Spektaklio industrijos, iškeičiančios ir paslepiančios Kitą, *Athena*, nr. 4.
- Rastenis, K. 1989. Klausimai Šliogeriui, *Literatūra ir menas*, nr. 49.
- Rubavičius, V. 1997. Žmogus ir daiktas, in V. Rubavičius. *Neįvardijamos laisvės ženklas*. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla.
- Schoonmaker, S. 1994. Capitalism and the Code: A Critique of Baudrillard's Third Order Simulacrum, in D. Kellner (ed.). *Baudrillard: A Critical Reader*. Oxford and Cambridge: Blackwell.
- Šaulauskas, M. P. 1997. *Postmoderniosios mūsės skrydis: sociologija ir post-pozityvistinė Rorty analitika*, in URL: http://www.infovi.vu.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=80&Itemid=66 [2010 01 03].
- Šerpytytė, R. 2008. Nihilizmas Lietuvoje, arba kas bendro tarp Šliogerio ir Severino, *Problemos*, 73.
- Šliogeris, A. 1997. *Niekio vardai*. Vilnius: Pradai.
- Šliogeris, A. 1999. *Alfa ir omega*. Vilnius: Pradai.
- Šliogeris, A. 2005a. *Niekis ir esmas*. T. I. Vilnius: Apostrofa.
- Šliogeris, A. 2005b. *Niekis ir esmas*. T. II. Vilnius: Apostrofa.
- Tamošaitis, R. 2000. Arvydas Šliogeris: The Philosopher as Knight of Being, in Baranova J. (eds.) *Lithuanian Philosophy: Persons and Ideas*. Washington: The Council for Research in Values and Philosophy.
- Vitgenšteinas, L. 1995. Tractatus Logico-Philosophicus, in R. Pavilionis (ed.). *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
- Žižek S. 1998. *The Sublime Object of Ideology*. London; New York: Verso.

POSITIVE AND NEGATIVE THEMATIZATION OF REALITY:

ŠLIOGERIS AND BAUDRILLARD

Mantautas Ruzas and Marius P. Šaulauskas

S u m m a r y

The article aims to elucidate the dialectical nature of the most fundamental ontological tenets of Šliogierian philosophy while contrasting them to Baudrillard's interpretation of the ontological status of the Real. In contrast to Šliogieris who thematizes the Real both in terms of what *it is* and what *it is not*, Baudrillard proceeds in a negative way only by showing what the Real *is not*. Šliogieris' philosophy is based on a paradoxical ontological argument that the metadiscursive Real functions as the final non-reductive referent conceptualised as the ultimate perceptual substance (*Isness*). As an ultimate metaphysical principle, it serves as a core of experience, although it

cannot be adequately described *ex definitio* or else somehow reduced to any meaningful counterpart of the conceptual system. Baudrillard's philosophy, on the contrary, is based on the principle of semiological reductionism, i.e. on the premise that all meaningful links to metadiscursive reality follow the self-referential logic and therefore are merely interrelated symbolic constructions (simulacra) precluding any direct access to the Real and not only to its positive (cataphatic) articulation.

Keywords: the Real, simulacrum, Baudrillard, Šliogieris, ontology.

Iteikta 2010 06 21